

Vällingklockan

19 november 2017. – Foto: Yvonne Dahlbäck

Ledaren

Bästa medlem i Malax museiförening r.f.

Inom Malax museiförening kan vi igen se tillbaka på ett intensivt verksamhetsår 2025. Föreningen har ordnat flera evenemang och aktiviteter, som lockat många deltagare. Vårt samarbete med andra organisationer fortsätter och utvecklas. Därtill jobbar vi ständigt med att underhålla och förbättra våra byggnader och samlingar.

Hembygdsdagen söndagen den 13 juli bjöd på ett innehållsrikt program med ett mycket berörande festival av historieläraren Slava Myronov (hemma från Ukraina) med rubriken Två länder – två öden, där han gjorde jämförelser mellan Finland och Ukraina. Vid Blommornas dag söndagen den 3 augusti lät vi oss inspireras av hobbyodlaren Ulrica Taylors föredrag om odling med hållbarhet, lokalt engagemang och kunskap i fokus.

Två barnläger har ordnats inom ramen för utvecklingsprojektet och barn- och ungdomsgruppen Lärningarna har träffats varje månad.

Sommarens stora utställning Utsmyckat med österbottniska allmogemålare, gemensamt med åtta andra museer, inleddes med en föreläsning vid Brinken den 24 juni, där snickaren, målaren och experten på Björkö-skåp Jarl Nystrand berättade om vad som karakteriserar ett Björköskåp och hur man kan skilja de olika allmogemålarna från varandra. Deltagarna hade också möjlighet att ställa frågor om sina målade allmogemöbler. Utställningen fortsätter ännu nästa sommar.

Museiföreningen deltog för andra året i Österbottens museidag söndagen den 24 augusti med gratis inträde både till Brinkens museum och Kvarkens båtmuseum, som tillsammans besöktes av närmare hundra personer.

Föreningen deltog som en samarbetspart i Vikingadagen söndagen den 8 juni vid Kvarkens båtmuseum (tillsammans med Oravais historiska förening och Österbottniska fornforskningssällskapet), i Malaxdagen lördagen den 28 juni vid Åminne folkpark och Kvarkens båtmuseum med Malax kommun som arrangör och i Prova på kalaset torsdagen den 21 augusti vid Brinkens museiområde, där projektet SKAPA för jämlik konstundervisning i Sydösterbotten var arrangör.

Fiskets dag söndagen den 5 oktober vid Kvarkens båtmuseum med Malax fiskargille som arrangör lockade även i år över 400 deltagare. Ett besök på Kvarkens båtmuseum ingick som en valbar programpunkt både vid det nationella skärgårdsseminariet den 10 juni och vid Svenska Pensionärsförbundets sommarfest i Österbotten den 13 augusti, både ordnades vid Åminne folkpark. Båtmuseets samlingssal är ett populärt utrymme för olika kurser, möten och privata evenemang som släktträffar, examens- och födelsedagsfester men också minnesstunder efter en jordfästning.

Vid Brinkens museiområde har Orre-gårdens trädgård i år lockat flera gruppbesök, både från Trädgårdsodlingens Vänner i Vasa och Norra Österbottens Trädgårdssällskap.

Utbyggnaden av båtmuseets utställningshall blev klar i slutet av augusti och kunde inredas ännu i september. Museiverket beviljade i juni ett bidrag om 8000 euro för projektet med vasstak till ladan vid båtmuseet och fäbodfähuset vid Brinken, förverkligandet har dock skjutits upp till sommaren 2026.

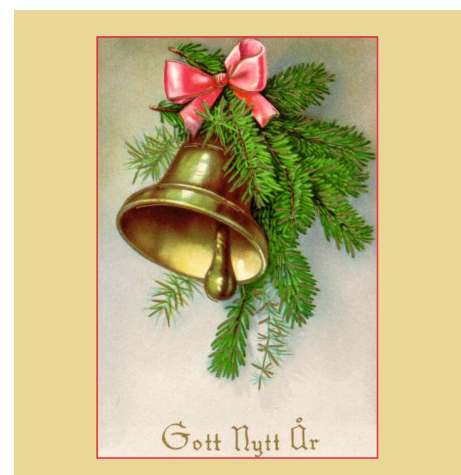
Under hösten påbörjades arbetet med en konditionsgranskning av museiföreningens byggnader, eftersom det visat sig att många av byggnaderna kräver större reparationer. Flera skorstenar på byggnader vid Brinken förnyades under hösten, då även brandalarm till de olika byggnaderna på Brinkens museiområde förverkligades.

Museiföreningens styrelse godkände på våren en ny grafisk profil, som återspeglas i föreningens informationsmaterial såsom Vällingklockan, hemsidan, annonser m.m. Arbetet med att förnya föreningens hemsida har pågått under det senaste året och kommer att presenteras inom en nära framtid. Likaså har ett intensivt arbete med att förnya föreningens katalogiseringsprogram pågått och kommer att resultera i ett helt nytt program, som skapats enbart för Malax museiförening.

Jag vill framföra styrelsens tack till alla som engagerat sig i museiföreningens verksamhet under året. Ett stort tack även till alla donatorer – varje år får föreningen ta emot värdefulla och unika donationer.

God Jul och Gott Nytt År 2026 tillönskas alla våra medlemmar och samarbetspartners.

Solveig Söderback
ordförande

1925

För seklet sedan

De långa skuggor världskriget länge kastat började 1925 avlösas av ljusare stråk av avspänning och samförstånd. Som en avgörande vändpunkt hälsades det s.k. Locarno-avtalet i oktober, som fastställde garantier för vissa viktiga landsgränser och demilitariseringsarrangemang, och bådade för Tysklands inträde som respektabel medlem i Nationernas förbund i stället för att länge främst bara ha pekats ut som världskrigsvållare. Man talade om att "verklig fred" äntligen slutits och att avtalet kunde följas upp med nedrustningssträvanden, idéer framfördes om något slags "Europas förenta stater".

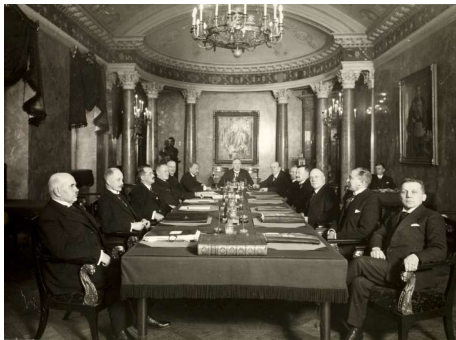
Om läget i Finland säger det kanske något att antalet utflyttade halverats från 1924 till 1925, samtidigt som landet började visa sig intressant för turister t.o.m. från Japan och andra fjärran delar av världen.

Våra långdistanskungar förgyllde inte Finlandsbilden som under första årshalvan, men i arbetarolympiaden i Frankfurt i juli radades finländska segrar på löpande band, och Finland vann den hårda "landsmatchen" mot Sverige - numera finnkampen kallad. Och höstens mest omtalade världsrekord sattes åtminstone på finsk mark då norrmannen Hoff i Åbo noterade 4.25 i stavhopp och deklarerade att han inte ens såg 4.40 som ouppnåeligt.

Twister om vissa försvarsanslag föranledde i december bildandet av en ny regering ledd av Kyösti Kallio, illa omtyckt av finlands-svenskarna såsom enspråkigt finsk, och för att han bl.a. som tidigare minister sett till att förkortningen SJ på statsjärnvägarnas vagnar skulle avlägsnas. Svenska missnöjesyttringar var resultatlösa när det t.ex. gällde förfinskning av ortsnamn, hotet mot den svenska undervisningen vid Helsingfors universitet eller regeringens underlåtenhet att föra frågan om bildandet av svenska län vidare.

Potatis och poliser i Malax

Vasabladets Malaxkorrespondent konstaterar i juli 1925 att ortens "kultiverade slätter onekligen tilltalar" med klöverdoft, vajande sädesfält, nyslaget hö, "rödgulodande jordgubbar". Och mejerifolk på bilutflykt beskriver i Wasa-Posten Malaxbygden som " ... välmående, och de stora välskötta potatislanden påminde om vem som förser Vasa stad med potatis". Malaxbornas odlarnit hade kanske detta år gett ovanligt gott utbyte, eftersom det för hela länet rapporterades att skördarna ofta varit över genomsnitt tillfredsställande.

Kyösti Kallios regering 1925-1926. Kallio själv sittandes sjätte från vänster. – Bild från Museiverkets arkiv.

Smugglarkungen Algoth Niska, född 1888. – Bild Wikipedia.

Vbl. 30 m.m.

MALAX SPANNMÅLSMAGASIN

öppenhålles för inbetalningar av räntor och lån samt fattigspannmål onsdagen den 7 oktober med Ytermalax till och med N:o 12 i Övermalax by, återstoden följande dag. Och böra spannmål som levereras vara ritorkad och fritt från slösad.

Malax, den 28 sept. 1925.

M. E. BONN.

Brandsyn

förrättas inom **Malax m. fl.** kommuners brandstodsförening tisdagen den 5 maj då även sprutorna och andra brandredskap besiktigas, intill synedagen böra murverken ordentligt sotas och i övrigt försättas i dugligt skick.

Malax den 22 april 1925.

Enligt uppdrag
M. Hagberg.

Härtill bidrog väl ett vackert sommarväder, som dock på många håll hade inslag av tropikhetta med kraftiga åskväder och skogsbränder. Även i Malax kunde blixarna landa otäckt nära såväl folk som få och störa telefonförbindelser, och bonden J. Hemmings gamla tomma lada brann ned efter ett blixtnedslag.

I en tidningsinsändare i juli hävdar "Civis" att Malaxborna anser det vara onödigt med två poliser på orten, en av dem kunde överlåtas till Sundom. Inlägget väckte förargelse på högsta kommunala nivå, och fullmäktigeledamoten Hugo Staaf ålades att i en motinsändare läxa upp Civis för att obefogat ha tagit sig talan å bybornas vägnar trots att han själv knappast kunde höra till dem. Det är oklart om dessa inlägg antyder någonting om polisbehovet för bekämpande av den lokal brottsligheten, som inte verkar ha varit påfallande hög. Poliserna hjälpte kollegorna i Jurva att haffa en velocipedtjuv (som strax efter arresteringen försvann ut genom ett fönster), men när en stor spritgömma upptäcktes i Malaxskären spelade Vasapoliser huvudrollen som upptäckare av både gömman och smugglarna, vilka inte var ordsbor.

Spritförbudet omgavs alltjämt av mycken polemik och publicitet. Det nordiska Förbundet för Folknykterhet Utan Totalförbud (FFUT) kongressade i Helsingfors. Smugglarkungen Niska greps och omskrevs mera som smart och charmig än som kriminell. Attitydspektret i Malax vet vi föga om, men noteras kan att nykterhetsivrarna vid kommunalvalet före julen ställde upp en särskild lista med tio kandidater av vilka fem invaldes (vilkas namn dock ofta ingick också på någon annan lista). Till ett nykterhetsmöte i Malax kom närmare 300 deltagare, och efter ett liknande möte i Sundom ser Wasa-Posten deltagandet av Helsingby- och Malaxgodtemplare som tecken på "det starka nykterhetsintresset i bygderna".

Kommunfullmäktige fick som vanligt befatta sig mycket med skolfrågor av alla de slag, inklusive begäran om inrättandet av bastur vid lärarboställena och omplacering av eleverna i Havras sedan folkskolinspektören påmint om att det inte var "önskligt att en lärare samtidigt undervisar mera än 50 elever". Anhållan om en finskspråkig folkskola avvisades igen, med hänvisning till att den föreslagna placeringen på "Morsäcksbacken" var mindre lyckad med tanke på de flesta elevers boendeavstånd.

Leif Finnäs

Till minne av Berit Windälv, f. Karell

Berit Karell föddes 29.9.1937 i Vasa och avled 11.1.2025 i Tumba, Sverige. Då Berit föddes 1937 var hon det åttonde barnet till föräldrarna Arvid Karell (1881–1966) och Hilma f. Stor (1895–1938).

Arvid Karell var född i Pusula (nuvarande Lojo), men uppväxt i Sundom och arbetade inom tullen, medan Hilma var hemma från Nymansbacken i Övermalax. Hilmas föräldrar var Isak Israelsson Stor, senare Rönnback (1855–1923) och Beata Lovisa Johansdotter Vias (1857–1951). Hilma Stor hade själv flera syskon: Johannes Stor, senare Rönnback (f. 1880), Maria Stor gift Fogde (f. 1882), Jonas Stor (f. 1884), Anna Stor gift Dahlberg (f. 1887), Amanda Stor (f. 1888), Emma Stor (f. 1893) samt Viktor Stor senare Sommardahl (f. 1898).

Arvid och Hilma Karell gifte sig 1923 och fick alltså åtta barn: Birgitta (f. 1924), Sven (f. 1925), Birger (f. 1927), Svea (f. 1928), Carita (f. 1930), Olof (f. 1932), Kerstin (f. 1935) och Berit (f. 1937). Familjen var bosatt i Vasa.

Då Berit var tre månader dog mamma Hilma. Hilmas syster och således Berits moster Maria Fogde tog då hand om Berit. Maria var gift med Verner Fogde och deras egna barn var födda mellan 1907 och 1923. Berit fick således växa upp med mosterns barn och barnbarn på Simusbacken i Övermalax. Maria lär ha sagt att Berit inte skulle till "främmand".

Berit gick först i skola i Malax (Havras folkskola) och senare i Vasa svenska flicklyceum. Hon blev barnsköterska 1955 från Föreningen Folkhälsans utbildning på Åminneborg i Malax och sinnessjuksköterska 1961 vid utbildningen i Ekenäs.

Hon arbetade på barnhemmet på Åminneborg och på Roparnäs sjukhus. I Sverige fortsatte hon att utbilda sig och blev förskollärare 1980 från förskoleseminariet i Södertälje.

Berit flyttade till Sverige på 1960-talet och arbetade först inom sjukvården (barnavdelningen på Huddinge sjukhus) och sedan som förskollärare fram till pensioneringen. Hon gifte sig 1966 med Stig Andersson från Lycksele i Västerbotten. År 1982 ändrade de sitt efternamn från Andersson till Windälv. De bodde en tid i Huddinge och sedan i ett trevligt radhus i Tumba. Berit och Stig hade inga egna barn. Maken Stig Windälv dog 1998.

Berit besökte släktingar och vänner i Vasa och Malax varje år, även sedan hon blivit änka. I Sverige umgicks hon med släktingar och vänner som härstammade från Malax. Hon pratade alltid varmt om Malax och människorna i byn betydde väldigt mycket för henne. Hon följde med Malaxnejden genom museiföreningen och Aanacko. Hon skickade till exempel in en bild, som föreställer tröskningen hos Verner Fogde i Simusbacka i början av 1940-talet. Bilden publicerades i Aanacko för år 1999. Hon är själv med både på den bilden och en bild i Aanacko 2000 som föreställer barn som firar första maj 1944. I Överbyiji-boken finns Berit med på bild i avsnittet om Nymansbacken.

Pandemin (covid-19) gjorde att Berit inte längre kunde resa till Finland. Efter pandemin försämrades hennes hälsa och hon gjorde inga fler resor till Finland. År 2024 flyttade Berit till ett fint äldreboende i Brotorp, Sundbyberg.

Berit Karell som nyutexaminerad sinnessjuksköterska 1961.

Personalen var fantastisk och Berit var väldigt omtyckt. Berit trivdes på boendet, där hon från sitt rum hade utsikt över boendets trädgård, vackra höga tallar och lekande barn.

Uppgifterna om faster Berit kommer från brorsdöttrarna och kusinerna

Maria Karell-Backman och Ann-Christine Karell-Tegle

Betydande donation till museiföreningen

Malax museiförening har erhållit en betydande donation genom Berit Windälvs testamente. Berit Windälv f. Karell, som avled 11.1.2025 i Sverige, hade i sitt testamente förordnat att all hennes kvarlåtenskap i lika stora delar skulle tillfalla Malax museiförening och Lycksele hembygdsförening. För Malax museiförenings del uppgår donationens värde till drygt 81 000 euro.

Donationen kom som en fullständig men glädjande överraskning för föreningens styrelse. Berit Windälv presenteras i artikeln av brorsdöttrarna Maria Karell-Backman och Ann-Christine Karell-Tegle.

Malax museiförening framför sitt ödmjuka och innerliga tack för den storartade donationen. Styrelsen kommer att diskutera hur donationen ska användas – i väntan på beslut har medlen placerats tryggt och räntebärande.

Solveig Söderback

Höbärgning hos familjen Verner Fogde i Simusbacken i början av 1940-talet.

Första lägerdagen bakade vi gammaldags kex – Broby pepparkakor. Vi bakade så mycket att vi fick äta av dem under hela veckan.

Käpphästarna utlånade av Malax kommun var mycket uppskattade av tjeerna på lägret.

På onsdagen fick vi besök av Ingela och Pontus från Granqvist Fårfarm. De hade med sig två lamm i koppel. Den här dagen hade vi läst om Bullerbybarnen som tog med sig ett lamm till skolan.

Barnläger på museerna sommaren 2025

Sommaren 2025 ordnades två olika barnläger på våra museer. Först ut var *Sagoläger på museet* för barn i åldern 7–8 år på Brinkens museum första veckan i juni. Lägret hölls som ett fyradagars dagläger för 15 deltagare.

Sagolägret baserade sig på en morgonsaga som sedan gav programmet för resten av dagen inklusive mat och pyssel. I år läste vi sagor av Astrid Lindgren. Tisdagens saga var *Känner du Pippi Långstrump?* Den här dagen spelade vi krocket, red käpphästar och bakade Broby pepparkakor, precis som Pippi gjorde i sagan. Vi hade också mycket fri lek ute på gården.

På onsdagen läste vi *Pontus går i skolan*. Vi fick på förmiddagen besök av två lamm från Granqvist Fårgård i Petalax. Barnen fick bekanta sig med fåren och ställa frågor till fåregårdarna. På eftermiddagen pratade vi mycket om återbruk och självhushållning i Tufvasgården och så provade vi på att karda ull. Till lunch fick vi smörgåsar i smörpapper och dricka i äkta patentkorksflaskor instoppade i stickade strumpor. Torsdagens program togs från sagan *Peter och Petra*. Under förmiddagen hölls en gammaldags skollektion där barnen fick bekanta sig med en gammaldags skolbänk, griffeltavlor, räknor, skolplanscher och ett tellurium. På eftermiddagen lektes gammaldags lekar på gräsmattan; tjäropyts, tio stickor på ett bräde, kasta hästsko, etcetera.

Sista lägerdagen läste vi sagan *Jag vill inte gå och lägga mig*. Eftersom sagan handlade om djur blev det ganska mycket djurtema på aktiviteterna. Vi hade djur-rörelser på förmiddagen och sedan djurspårning utomhus samt fri lek på gräsmattan. Vi passade också på att blåsa såpbubblor i det fina vädret. Barnen var nöjda med lägret och många av dem ville gärna komma på ett liknande läger igen nästa år.

Vårt andra läger ordnades andra veckan i juni på Kvarkens båtmuseum. Lägret, som

även detta var ett dagläger, riktade sig till barn i åldern 9–10 år. Lägrets namn var *Mundus meus – kreativt läger på Kvarkens båtmuseum*. Mundus meus betyder ungefär *I min värld*. Under lägerveckan fick barnen använda all sin fantasi och skapa egna världar i fyra hoptejpad bananlådor. Vi började lägret med att planera vilken typ av värld barnen ville göra.

Inspirationen till världarna kom utifrån barnens egna intressen, från böcker och ur den egna fantasin. Vi gjorde upp ritningar över världarna och på eftermiddagen började de pyssla. De två följande dagarna var pysseldagar. Världarna växte fram i stadig takt. På onsdagen tog vi också en promenad till simstranden i jakt på lämpligt naturmaterial till vissa av världarna. Under fjärde dagen hade vi Ann-Maj Granstubb från Malakta med oss. Hon filmade lådorna med ett elektriskt Briotåg på en tågbanan som löpte genom världen i lådan och en 360-graders kamera enskilt med varje barn. På grund av vissa tekniska missöden hann vi inte filma alla barns lådor färdigt under dag fyra så vi fortsatte med det under dag fem. Den dagen var också Jukka Rajala på plats och hjälpte barnen att välja och lägga ljudfiler till sina filmer.

Lördagen efter lägrets slut höll Malakta öppet hus. Barnens världar och ritningar

Måndagen började med planering av världarna med penna och papper.

visades i sin helhet tillsammans med filmerna som Ann-Maj och Jukka hjälpte oss att skapa. Tillställningen uppskattades stort av både lägerbarnen och deras familjer.

Båda barnlägren har planerats och genomförts inom ramarna för museiföreningens treåriga utvecklingsprojekt, som detta år understöds av Svenska kulturfonden, Malax kommun, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Hedmanska stiftelsen. Liknande barnläger kommer att ordnas igen nästa sommar.

Text och bild Nina Sten

Lördagen efter lägrets slut höll Malakta öppet hus för familjerna. Barnens världar och ritningar visades tillsammans med filmerna.

Jukka från Malakta hjälper barnen välja och lägga till ljudfiler till filmerna.

Året som gick – en tillbakablick på 2025

Att tjära båtar är en återkommande sysselsättning vid ett båtmuseum. På bilden är det Johnny Norrman och Daniel Grönlund som ser till att båtarna hålls i skick. – Foto: Gunnel Smulter.

I juni deltog museiföreningen i den av Malax kommun ordnade Malaxdagen. Vid båtmuseet fanns Malax Veterantraktor, hoppborgar och kaffeförsäljning. På bilden medlemmar från veterantraktorföreningen. – Foto: Gunnel Smulter.

Jonas Edman och Jonathan Bonn bjöd på sång och musik på Hembygdsgården den 13 juli vid Brinkens museum. – Foto: Nina Sten.

Talkoavslutning hölls i september vid båtmuseet med mat och trevlig samvaro. 34 deltagare fick njuta av skinkfrestelse från Jennys café och bakelse från Malax bageri. – Foto: Gunnel Smulter.

Slutsyn på tillbyggnaden av båtmuseets utställningshall hölls i augusti och hallen blev godkänd för att tas i bruk. En båt har flyttats in och flera blir det inför nästa säsong. – Foto: Gunnel Smulter.

Blommornas dag firades i augusti vid Brinkens museum. Margaretha Lindholm sålde blom-buketter, som hade bra åtgång. Även lotter och kaffe med väfflor såldes. – Foto: Gunnel Smulter.

Fiskdamm är en populär programpunkt på Fiskets dag som hölls i oktober. Nadja Törnqvist från Malax Uf håller i metspöet. – Foto: Yvonne Dahlbäck.

Båtmuseet håller alla sina museibyggnader öppna under Fiskets dag för både små och stora besökare. – Foto: Yvonne Dahlbäck.

Ansvariga för väffelgräddningen vid samma tillfälle, Blommornas dag, var Gunvor Brokvist, Brita Holmback samt Gunnel Svenns. – Foto: Nina Sten.

Daniel Beijar och Hans Söderback såg till att tekniken fungerade vid ett smalfilmsevenemang vid båtmuseet i november. Evenemanget hör till projektet Det audiovisuella kulturarvet. – Foto: Nina Sten.

Maj-Len Damsten och Britt-Helen Flemming deltog i försäljningen av Aanacko 2026 på S-market den 28 november. – Foto: Nina Sten.

Prova på kalaset i augusti lockade mycket folk till museiområdet. Barn och unga fick prova på ett stort utbud av olika hobbyverksamheter. – Foto: Yvonne Dahlbäck.

Jultidens firande i Södra Österbotten

I Björneborgs tidning den 27.12 år 1882 börjar en följetong som fortsätter den 30.12 med titeln "Jultidens firande i Södra Österbotten". Texten är författad av I. Eriksson Smeds.

Den swenske österbottningen begynner sina tillrustningar redan 2 å 3 veckor före jul. De flesta göromålen falla likväl på kvinnans lott. Hon måste baka, brygga, byka, putsa och skura allting rent och snygt, medan mannen sysslar med sina wanliga vintergöromål. Till jul skall det bakas "sötsubro", "smetabro" och "kärrbro" eller "kräsabro". "Smetabro" kallas så, emedan det öfversmetas eller smörjes med smör och dricka, så länge det är varmt, hwarigenom det får ett brunt utseende.

Juldagen skall också hwar och en hafwa något nytt på sig, då han går i kyrkan. Koppar och andra metallkärl skola skuras blanka, för att julbrasans sken må falla på dem och gifwa dem förmåga att förökas. Så tager man tydor och förebud af elden. Blåser det i weden i spisen, så väntar det storm. Brinner det blå eld ofwanpå glöden, sedan brasan nedbrunnit, blir det kallt. Sprakar det eldkol af weden fram på golfvet, betyder det, att något framfusigt och näswist främmande skall komma.

Alla hälgaftnar och morgnar utställas wid hwarje gård en eller twänne facklor eller också ett lysjarn med ett bål af "törv".

Ibland kan det hända, att gossar och flickor enas om att waka någon natt, för att förfärdiga julkorset. De wanligaste äro gjorda i kwadrat-form, stundom med ett gammalt spinnrockshjul eller en halfbåge öfwerst. Både inom och ut ikring ramarna äro s. k. skedar och "kanor", d. ä. spånor, som med knif upptäljas och lämnats sittande i ändan af en träpinne, inborrade parwis om hwarandra kring hela korset. Öfwerst på toppen står oftast en "weifstar-gobb". Omkring och ned från själfwa korset hänga på snören tallruskor eller "lobbor".

Allmogens barn få ej fägna sig åt så många och dyrbara julkappar som herskapets barn. Ty äldre personer befatta sig sällan med den i deras tycke fäfängliga seden att kasta in'. Skulle de göra något undantag, så gifwa de då alltid något nytt klädesplagg eller annat, som är nödwändigt. Af sina jämnåriga wänner hafa barnen således att wänta de små och enkla julkappar, åt hwilka, fastän huru simpla de af hjärtat glädja sig. Ungdomen hade förut äfwen för sed att kasta in julkappar och det oftast hemgjorda.

Efter slutadt dagsarbete under dagarne före jul gick ynglingen om han ej wille göra det hemma, till en granngård och täljde på sitt medhafda arbete. Gossen wille naturligtwis göra sitt bästa för att få "slogt" och wackert gjordt, hwarigenom hans slöjdkunighet naturligtwis utvecklades.

Senare har man börjat göra toiletter eller köpa julkappar och för närwarande är det i Petalaks bland ungdomen urmodigt att kasta in', hwarigenom slöjdskickligheten icke kommer att winna. Till gengåfwor wäfd flickorna skoband, wirkade tobakspungar och klockdynor, stickade yllelundukar och gördlar, sydde nattkappor (chemisetter eller) bröst-kappor af ylle m. m. Däri hade flickan tillfälle att wisa sin sloghet och sitt handalag, på hwilka det mycket beror, när bondsonen skall wälja sig en beledsagarinna genom lifwet.

Redan på förmiddagen af julaftonen upp sättes den stora julgrötsgrytan, i hwilken kokas så mycket gryngröt, att det skall räcka öfwer alla juldagarna. Då den mot aftonen är färdig kokt, sättes lutfiskgrytan på. Ugnen är äfwen stundom uppvärmd för julsteken och för pannkakor. Förrän man går till bords, aflossar den, som är försedd med bössa och krut, ett skott ute i det fria. Maten lämnas att stå till jultorgonen på bordet, då den som will, äter deraf, förrän han går till kyrkan.

Förr skulle man äfwen breda julhalm på golfvet. På julhalmen hände det, att alla sofwo jultnatten i en gemensam bädd och sångarna fingor stå toma. Pastor Björk berättar i Åbo Tidningar för 1772, att julhalm brukats till och med på kyrkogolfwet litet före den tiden i Malaks. Jullekar woro äfwen mera i bruk, så länge halmen begagnades.

Wid julhögtiden liksom wid de andra stora högtiderna äro förbundna wissa föreställningssätt och bruk som häntyda på hedniskt ursprung. Är det "skärt och stjärntjock" jultnatten, så blir det ett godt år. Blåser det den natten, betyder det höga herrars död. De döda hålla wid midnattstiden gudstjänst i kyrkan, hwarest de hafwa ljus upptända, och man kan finna mull och stoft efter dem i bänkarna.

Då wärdinnan om jultorgonen går till "nötse", bör hon se efter, huru korna ligga. Ty ligga de alla åt samma håll, kommer säden instundande sommar att ha en redig "skol"; men ligga de åt motsatt håll, blir skörden till följd af blåst och regn hwirflig och oredig. Juldagen bör hwar och en hålla sig hemma, men andra dag jul är man mera fri. Att åka eller rida "Staffan" jul andra dagen, känner åtminstone den nu lefwande generationen icke till i min hembygd. Tredje dag jul är en allmän hwilodag och en riktig festdag för både gammal och ung. Om morgonen bjuder hwar och en till sig sina grannar och wänner på „kafepuns" och julsupen. Fjärde dag jul behöfwes wanligtwis, för att hwila ut sig efter hällen.

Sammanställt av Yvonne Dahlbäck

Museibyggnader som är i behov av renovering

Malax museiförening välkomnar varje sommar många gäster till våra fina museiområden. Besökarna förundras över hur välhållna våra byggnader och områden är.

Föreningen har under årens lopp koncentrerat sig på att bygga upp museiområdena genom att flytta befintliga byggnader, bygga ut och bygga nytt. Våra duktiga talkojobbare har årligen skött om underhållet av byggnaderna, som har fått ny målfärg vid behov och trasiga delar har bytts ut. Vi har ändå kommit till det skedet, då det krävs mer omfattande renoveringsåtgärder för att säkerställa att byggnadernas skick inte äventyras. På vissa byggnader behöver vi göra stockbyten, andra byggnader behöver nya tak eller reparation av skorstenar och

fasader. Även golven inne i husen behöver i vissa fall läggas om och rustas upp. Flera byggnader behöver lyftas och få ny grund för att klara sig från röta orsakad av att gräsmattorna blöter ner vägghäls och de nedersta stockvarven. Inom föreningens styrelse har vi konstaterat att en renoveringsplan för byggnaderna behöver uppgöras. Vi kommer att ta hjälp av byggnadsingenjör Christer Öhman vid företaget Botnicon för att skapa en hållbar och realistisk renoveringsplan för de kommande fem åren. Avsikten är att föreningen genomför framtida renoveringar delvis på talko men också med byggnadsentreprenader. Utmaningen är hitta finansiering för åtgärderna.

Nina Sten

Sommaren 2025 har skorstenarna på snickarboden (bild) och Tufvasgården åtgärdats i samarbete med företaget Byggnadsvård Peltoniemi. – Foto: Gunnel Smulter.

Kartan: Johan och Hedwig bodde antagligen först i Escanaba och flyttade senare till Crystal Falls i Michigan.

Bilden ovan är från *Find a Grave* och visar John Bromans gravsten på Evergreen Memorial Cemetery i Michigan. Felaktigt anges födelseåret till 1861 istället för 1862 både på gravstenen och internetsidan.

Om Malaxemigranten Johan Hermansson Broman-Haga

Ur en notis i *Vasabladet* från den 30.9.1897 framgår att malaxemigranten John Broman råkade ut för ett missöde då han skulle åka snålskjuts med ett godståg för att snabbare komma hem och träffa släktingar och bekanta. Det finns för övrigt mycket knapphändiga uppgifter om Johan Bromans öde i Amerika, men av notisen framgår att han arbetade på ett järnvägsföretag och bodde i Escanaba i Michigan.

Fritt översatt till dagens svenska lyder texten ungefär såhär:

”Våra landsmän i Amerika. Till finska Amerikanaren skrives från Escanaba, Michigan: En olyckshändelse kostade den 28 sistlidne augusti vår landsman John Broman det ena av hans ben. Broman, som är hemma från Malax, skulle från sitt arbete på Chicago & Northwesternbanan återvända till Escanaba

för att träffa släktingar och bekanta och för att fortare komma fram försökte han hoppa upp på ett förbipasserande godståg. Detta lyckades emellertid så illa, att han slintade och föll med ena benet över skenan, vilket svårt krossades under vagnshjulen. Av kamrater blev Broman senare upptagen samt forslad till Escanaba, där han nu ligger under den svenska läkarens, dr. Junqvists behandling.”

Johan, som var son till **Herman och Lovisa Broman-Haga** från Vaabro i Yttermalax, var född den 25.1.1862. Enligt Kiöping släktbok emigrerade han till USA ca 1885. Han skulle då ha varit 23 år gammal. I Haga släktutredning står det att han dödförklarats av HR (häradsrätten) i Malax med dödsdag 1.1.1964. Några övriga uppgifter om honom finns inte.

Den 1 december 2023 får jag ett e-postmeddelande från släktforskningsidan MyHeritage om en matchning med Johan Hermansson Broman-Haga. Tack vare detta meddelande fick jag en fullständig utredning om Johan, hans maka samt deras ättlingar. Det var ett av hans barnbarnsbarn som hade gjort en släktutredning i FamilySearch om Johan. Johan var bror till min mormors far Isak Broman-Haga så jag är släkt med barnbarnsbarnen i fjärde led. Jag har haft kontakt med några av dem och berättat om vårt släktskap och om deras förfaders hemort och sänt dem lite bildmaterial härifrån. Tyvärr har jag inte lyckats hitta något foto på Johan - ännu.

Johan, eller John som han hette i Amerika, var gift med Hedwig Eleanor Broman, f. Ringström.

Texten fortsätter på nästa sida

John Broman

BIRTH	25 Jan 1862 Malax, Ostrobothnia, Finland
DEATH	26 Dec 1918 Crystal Falls, Iron County, Michigan, USA
BURIAL	Evergreen Memorial Cemetery Crystal Falls, Iron County, Michigan, USA
PLOT	Block 3E Lot 102

Fotografi från gravgården i Michigan. Upplagt på Johns sida på internetsidan *Find a Grave* (fotografi av Joanne Morehouse). Informationen om John är hämtad från samma sida.

Death of John Broman

Succumbed to Pneumonia Thursday Evening at Hospital. John Broman passed away at the Larson hospital Thursday evening, death being due to pneumonia. He had been very ill for some time and his condition when taken to the hospital was very weak, for he had contracted miner's consumption. At the time of his death he was employed at the Bristol where he was in charge of the dry room. He was 56 years of age. Mr. Broman is survived by his wife and ten children, namely: Arthur, the base hospital corps in France; Ellen, Mrs. Witting, whose husband, Rev. Ivor F. Witting has a pastorate in Sweden; Ivor, with the Headquarters company in France; Lily, at home; Herbert, who has just been released from military service at Camp Custer; and Henry, Alice, Flora, James and Clarence, at home. Funeral services will be conducted Sunday afternoon, the Rev. Rosander will officiate. The sympathy of our people goes out to the family in their bereavement. The Diamond Drill, Crystal Falls, Mich., December 28, 1918.

Funeral of John Broman

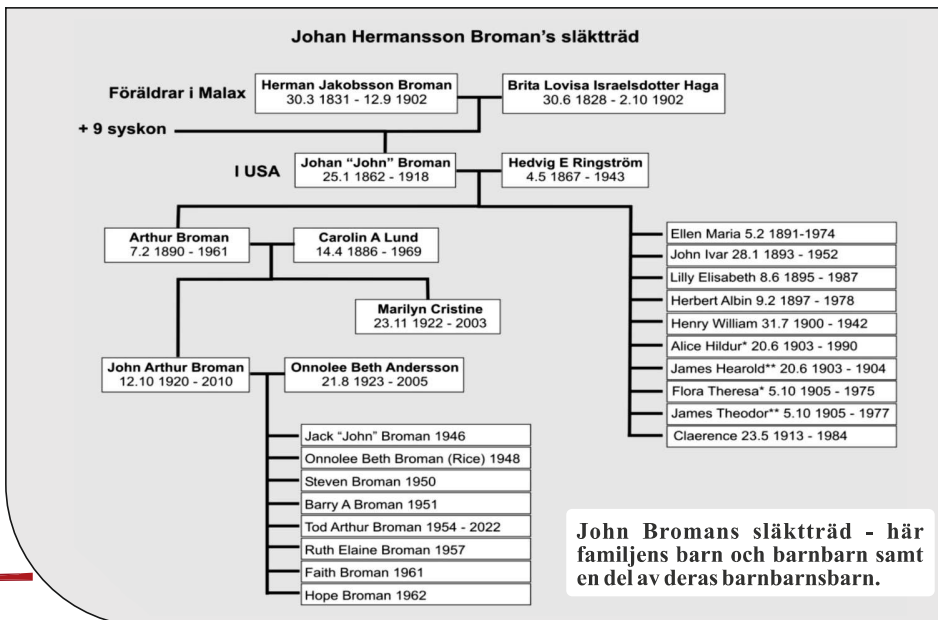
Funeral services for John Broman who passed away Friday of last week were conducted Sunday from his home, Rev. Rosander officiating. The pallbearers were members of the S. F. S. F. lodge of which deceased was a member. They were Otto Groop, Isaac Anderson, Wm. Sjogren, Edward Udd, Iver Isaacson and Wm. Ohma. Friends from out of town who attended the service were: Mr. Olson and family of Gaastra; Mrs. E. Lund and daughter, Miss Caroline and Miss Marie Eckman of Stambaugh. The Diamond Drill, January 4, 1919.

Text från Johns sida på *Find a Grave*. Här berättas att John drabbats av miner's consumption som närmast kan översättas med lungsjukdom, silikos, orsakad av stendamm. En påföljande lunginflammation ledde till hans död 1918. Som kistbärare nämns Otto Groop, Isaac Anderson, Wm Sjögren, Edward Udd, Ivar Isaacson och Wm Ohma.

De fick 11 barn och bosatte sig senare i Crystal Falls i Michigan. Den 26.12 1918 dog Johan endast 56 år gammal. Hans grav finns på Evergreen Memorial Cemetery i Michigan. På hans gravsten står felaktigt födelseåret 1861 men enligt ett av barnbarnsbarnen beror detta på att deras farfar Arthur inte var helt säker på året.

Om allt går som planerat kommer sex av John's barnbarnsbarn att besöka Malax i september 2026 och bekanta sig med sin farfarsfars hemtrakter.

Michael Borg

MALAX MUSEIFÖRENING r.f.

<http://museum.malax.fi/>

Tag gärna kontakt med oss om du vill bli medlem! Endast 12 e/år.
 Närmare uppgifter om föreningens verksamhet ger styrelsen:

Solveig Söderback (ordf.) 050 4023 700,
 Mikael Storfors (vice ordf.) 040 8218 823,
 Gunnel Smulter (sekr.) 050 5276 595,
 Mathias Högbacka (båtmus. sekr.) 040 1838 653,
 Britt-Helen Flemming (kassör) 0400 776 572,
 Annika Brokvist 0505284149,
 Pia Staffans 050 3493 328,
 Eivor Strömfors 050 5605 947,
 Hans Söderback 045 3467 220.

Malax museiförening

Följ också gärna våra förehavanden via Facebook eller på Instagram

brinkensmuseum
 kvarkensbatmuseum

Aanacko 2026 finns nu ute till försäljning!

Du hittar den på Stenco, S-market, Malax byggmaskiner, Pappadagis samt Naturkost i Vasa (Hartmanhuset).

8 euro

Vällinglockans redaktion december 2025:

Yvonne Dahlbäck, Kerstin Nordman,
 Gunnel Smulter, Nina Sten, Solveig Söderback.

Utgivare: Malax museiförening r.f.
 Tryckeri: Waasa Graphics.

Upplaga: 350 st.

Vi har även förmånliga bokpresenter!

Adam kåserar 1 €
 Ahlholm 4 €
 Album 8 €
 Amerika! – Emigration 1900 10 €
 Bilder från det förflutna 5 €
 Blås- och stråkmusik i Malax 10 €
 Bondens år 3 €
 Båtbyggarna Marander 5 €
 Bössmeder och säljgare i svenska Österbotten 5 €
 En livsvägs krokar 3 €
 Ett båtbygge – Svalustjärnen 5 €
 Fyrar & båkar i Svenska Österbotten 2 €
 Fäbodliv i Malax 12 €
 Glimtar ur en bygdemans liv 8 €
 Hammarbandet 5 €
 Hamnaren och städet 3 €
 Historisk beskrivning öfver Malax 3 €
 Husbönder och bomärken 10 €
 I fålan 3 €
 Industrihistorisk dokumentation av linspinning 2 €

Kust- och älvfiske 5 €
 Kära Stina! – Amerikabrev ... 15 €
 Lappfjärdseksstocken 1 €
 Lät solä skin, lät sanna blås 8 €
 Malax 1914 2 €
 Malaxbygden (med 2 kartor) 20 €
 Malax skolväsende 100 år 2 €
 Minnen från Malax 3 €
 Några österbottniska vattennamn 4 €
 Offerstenar i Malax 2 €
 På lodbössans tid 10 €
 På vår äng står en gammal lada 4 €
 Sagg-Matt 1 €
 Sjukdom och död i Malax 1800–1899 15 €
 Skolminnen 5 €
 Som det grymmaste krig 3 €
 Storsjön 3 €
 Säljakt i Bottniska viken 5 €
 Till sjöss! 10 €
 Yrkesfiske i Svenska Österbotten 3 €

Ytbyijji i Malax runt 1950 30 €
 Öjna 8 €
 Smidesfigurer (affisch) 3 €
 Aanacko 2026 8 €
 Aanacko, tidigare årgångar 0,50 €
 Vykort 0,50 €

Daniel Kiöping
 Del D Elisabet 50 €

Malax kommun
 Malaxbygdens stupade 30 €
 Malax historia, del II 40 €
 Miljonären som körde röd moped... 20 €

Övriga
 Fiskelägen i Kvarkens skärgård 15 €
 Vestervik 20 €

Kontakta: Gunnel Smulter
 050 5276595, gunnel.smulter@app.malax.fi